

Božidar JEZERNIK*

VIDOVDAN, SPORAN NARODNI PRAZNIK

Srpski crkveni i nacionalni praznik Vidovdan kreacija je novijeg datuma. Kao crkveni praznik prihvaćen je u kalendaru 1892. godine. Tek u *Šematizmu 1864*, umesto proroka Amosa i kneza Lazara, dana 15. juna prvi put je zabeležen kao Vidovdan. Iako je šezdesetih godina devetnaestog veka središte revolucionarnog srpstva bilo u Novom Sadu, u *Omladinskom kalendaru* koji je promovisao ideje Ujedinjene omladine srpske, godine 1868. na dan 15. juna zapisano je: „car Lazar, patrijarh Jefrem II, Jona mitr. Moskv. Amos pr. Vit. muč”. „Vid. d.” Vidovdan je još u vreme Omladine postao simbol oružanog otpora protiv Turaka, ali uprkos tome srpski su kalendar i ime tog praznika u drugoj polovini devetnaestog veka pisali crnim a ne crvenim slovima, što znači da Vidovdan još nije bio ni nacionalni ni crkveni praznik. Postao je to tek posle proslave 500. godišnjice Kosovske bitke 1889. (Popović, 2007: 157–58; Zirojević, 2002: 251). Pa ipak je još početkom dvadesetog veka bilo kolebanja da li Vidovdan treba proglasiti zvaničnim nacionalnim i crkvenim praznikom. Crvenim slovom označen je tek u Prosvetinom kalendaru za 1914. godinu, štampanom 1913. posle pobedonosne bitke kod Kumanova. Iste godine Vidovdan je prihvaćen u kalendaru Kraljevine Srbije kao jedan od devet praznika koji se zvanično proslavljaju svake godine. Od 1919. godine to je bio dan sećanja na vojnike poginule u Prvom svetskom ratu (Popović, 2007: 159–60).

Vidovdan se, dakle, porodio tek u umetničkoj poeziji devetnaestog veka. Oduševljeni istorijskom i mitskom prošlošću, opčinjeni junacima natprirodnih sposobnosti, vilama, demonima, romantičarski pesnici su, poput nekadašnjih narodnih pesnika, povezali mit i istoriju. Kosovski mit je dobio na značaju i izvan poezije. Prihvatili su ga političari, naučnici, učitelji, umetnici, sveštenici, trgovci, a naročito studenti i đaci. S vremenom postao je sastavni deo

* Prof. dr Božidar Jezernik, Filozofski fakultet, Ljubljana

njihove nacionalne ideologije (Popović, 2007: 164). Tako se u dvadesetom veku razvio vidovdanski kult koji, prema Miodragu Popoviću, predstavlja završetak nacionalno-političkog procesa, čiji početak seže u vreme romantizma. U devetnaestom veku, romantičarski pesnici i ideolozi srpske nacije prihvatili su kosovski mit i dodelili mu izuzetno mesto u duhovnom životu srpskog naroda, postao je „sama srž nacionalnog mita”, povezanog novom krilaticom – „Za krst časni i slobodu zlatnu” (Popović, 2007: 160).

Za vreme Prvog svetskog rata praznik je počeo da se širi i preko srpskih granica. Jugoslovenski odbor u Londonu je u proleće 1916. proglasio Vidovdan za nacionalni praznik Srba, Hrvata i Slovenaca, koji „kao jedan isti narod trostrukog imena žele da se oslobode austro-ugarskog jarma i ujedine u zajedničkoj demokratskoj državi”. Ako bude dala sreća junačka, posle ostvarenja tih ciljeva, toga dana bi se održavale svečanosti u spomen na pale kosovske junake ne samo u Beogradu i Bitolju već i u Skadru, Sarajevu, na Rijeci, u Gorici, Klagenfurtu, Ljubljani, Zagrebu, Pešti, Pečuju, Subotici i Novom Sadu (Županić, 1917: 9). Odbor je takozvani Kosovski dan (*Kosovo Day*) iskoristio kao priliku da upozna i britansku javnost s položajem Srbije i drugih južnoslovenskih naroda i pridobije je za podršku u borbi za oslobođenje naroda koji je nekoliko vekova živeo u „turskom” ropstvu, čime je omogućavao da hrišćanski narodi na zapadu Evrope uživaju slobodu i napredak, jer:

Duh Srbije živi i pokreće borce za oslobođenje, ne samo svoje sinove već i sinove tuđih savezničkih naroda. Nije već daleko dan kad će biti krvoločni Nemac poražen, i kad će mučenica Srbija ovenčana vencem pobede pohrliti do Zagreba i Ljubljane i zasadit barjak slobode na vrh snežnog Triglava, barjak naše buduće države: Srba, Hrvata i Slovenaca (Županić, 1917: 9).

DRŽAVNI PRAZNIK

Članovi Jugoslovenskog odbora i njihovi britanski podržavaoci organizovali su 1916. godine u Londonu i drugim britanskim gradovima niz skupova, predavanja, koncerata, delili su letke, objavljivali novinske članke i pisma redakcijama. U okviru svečanosti povodom takozvanog Kosovskog dana, član Jugoslovenskog odbora Bogumil Vošnjak je na Univerzitetu u Lidsu (Leeds) održao predavanje o Kosovu i nacionalnom jedinstvu. Vošnjak je svoje predavanje započeo visokoparnim rečima:

Kosovo je prošlost, sadašnjost i budućnost naroda. Ono je san pastira, politički ideal uznemirenog studenta i intelektualca, čin čoveka. Kosovo je više od bitke – Kosovo je program, politički ideal; ono je sutrašnjica; govori nam o podizanju i sreći naroda (Vošnjak, 1916: 7).

I 1917. godine po francuskim i britanskim crkvama održavali su se parastos i za pokoj duša kosovskih junaka, u hramovima božjim govorilo se o srpskim zaslugama za hrišćansku veru u prošlim vekovima, a u školama su učitelji đacima predavali o slavnoj istoriji srpskog naroda. Po ulicama Londona i Pariza dame su prodavale crveni božur¹ u korist Srpskog Crvenog krsta. London i Pariz zacrveneli su se od boje božura, a taj je cvet „misteriozno... bez reči vikao: osveta, osveta, osveta...” Crkvena zvona su 28. juna pozivala građane obe silne države saveznice u crkve na molitvu i razmišljanje o prolaznosti ljudskog života, a njihovi zvuci kao da se slivali u jedan akord: „Južni Sloveni Sursum Corda!”² (Županić, 1917: 9).

Kada se Veliki rat završio, Vidovdan je proglašen državnim i narodnim praznikom Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, danom sećanja na poginule borce za veru i otadžbinu, dakle kao najveći praznik u državi troimenog naroda, uz praznik državnog ujedinjenja (Nepotpisano, 1921 b: 3; 1921 c: 3).

Državni praznici imaju značajnu ulogu u formiranju zajedničkih sećanja na prošlost; upravo oni označavaju istorijske događaje i ličnosti koje treba da poznaju svi građani, čime uspostavljaju prostor simboličnog jedinstva svih pripadnika nacije. Njihov posebn i značaj za zajednicu obeležavaju masovnim okupljanjima, isticanjem državnih zastava i intoniranjem državne himne. Praznične svečanosti održavaju se na centralnim trgovima glavnih gradova ili ispred javnih spomenika, čime se ističe nacionalno jedinstvo i jača građanski ponos (Elgenius, 2007: 79).

Izbor praznika u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca isticao je narodno jedinstvo „tri plemena”, pa je zato u inače kratak spisak uvršćen i Vidovdan. Ministar unutrašnjih poslova novonastale nacionalne države troimenog naroda, početkom decembra 1919. proglasio je tri nova državna praznika: 1. decembar kao „Dan ujedinjenja našeg troimenog naroda”, Petrovdan, 12. jul, kao rođendan kralja Petra i Vidovdan, 28. jun, kao „dan sećanja na borce pale za veru i otadžbinu”. U skladu s ministarskim proglasom, tih dana škole bi trebalo da budu zatvorene, a dani bi bili neradni (Nepotpisano, 1919 f: 444).

Među novim državnim praznicima, nosilac najemotivnijeg i najpotresnijeg istorijskog sećanja bio je Vidovdan. Vidovdan je dugo važio za posebno

¹ Polje gde se održala Kosovska bitka, Gazimestan, bilo je navodno sve od 1389. nadalje neobrađeno, pusto i zaraslo u žbunje cveta božura (palonia). Svakog proleća polje bukne od crvenila rascvetanog božura. Prema pripovedanju kosovskih seljaka, ovo crveno cveće izraslo je iz krvi palih kosovskih junaka kako bi svake godine potomstvo podsećalo na osvetu (Županić, 1917: 11).

² „Južni Sloveni, dižite srca!”

sudbonosan dan u srpskoj istoriji. Toga dana, 1389. održala se sudbonosna Kosovska bitka, toga dana 1914. godine Gavrilo Princip je u Sarajevu izvršio atentat na austrougarskog prestolonaslednika Franju Ferdinanda i njegovu su-prugu, što je bio povod za izbijanje svetskog rata,³ godine 1919. istog tog dana potpisan je Versajski mirovni ugovor, a 28. juna 1921. kralj Aleksandar I proglasio je novi Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije poznat kao Vidovdanski ustav. Na taj praznik su se u vreme između dva svetska rata po celoj Kraljevini održavale desetine hiljada vidovdanskih svečanosti, i sam kralj Aleksandar je prisustvovao mnogima od njih (Bokovoy, 2001: 251).

Izvorno, Vidovdan je bio pravoslavni verski praznik u uspomenu na kneza Lazara i srpske mučenike koji su dali svoje živote za odbranu vere u Kosovskoj bici. Prema rečima Dušana Nikolajevića, Vidovdan je bio srpski „Veliki petak” (Nikolajević, 1939: 26). Svoj verski značaj održao je i kasnije, kada je postao državni i narodni praznik. Recimo, u Ljubljani su se u pravoslavnoj kapeli u kasarni vojvode Mišića održavali parastosi za „pale kosovske junake i sve borce za slobodu i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca”, a posle 1937. u novoj pravoslavnoj Crkvi Sv. Ćirila i Metodija.

Svečani mali parastosi održavali su se i po katoličkim crkvama, s podsećanjem na sve one „iz naše sredine” koji su:

bilo kada svoje živote žrtvovali za odbranu verskih i otadžbinskih ideala, od odavno prošlih turskih vremena pa do poslednjeg svetskog rata, kada su naši sinovi i muževi ginuli na Kalvariji, na Krasu, na Sv. Gori i sv. Gabijelu, stojeći po svojoj savesti ne u službi imperijalista i kapitalista, nego u službi svoje otadžbine, koju su branili od najezde italijanskog „sacro egoizmo”. Vidovdan po našim selima započinje molitvom, i zato je taj dan našem narodu drag i svet (Nepotpisano, 1922 a: 1).

Tesna isprepletenost svetovne (i hrišćanske) verske vlasti dolazila je do izražaja i u tome što su se slovenačka bogoslužjenja održavala uz učešće predstavnika vojnih i civilnih vlasti, u Sloveniji takođe u katoličkim i evangelističkim crkvama širom Slovenije. U Ljubljani je tridesetih godina svečani rekvi-jem često služio biskup dr Gregorij Rožman uz sasluženje brojnih sveštenika. Muslimanska verska zajednica bila je u velikoj meri iz toga isključena. Godine 1923, državni ministar vera dr Vojislav Janić izdao je uredbu prema kojoj muslimani na dan Sv. Ćirila i Metodija 24. maja kao i na Vidovdan nisu dužni da obavljaju „bilo kakve molitve po džamijama (turskim crkvama) nego

³ Da izbor datuma za atentat nije bio puka slučajnost govori činjenica da su kod jednog od učesnika, Nedeljka Čabrinovića, pronašli i srpski *Narod* sa svečanim brojem o Vidovdanu (Nepotpisano, 1914 b: 3).

su dužni samo da zatvore dućane i toga dana ne šalju decu u škole”, jer muslimani ne moraju da obavljaju zadušnice za pripadnike nemuslimanske veroispovesti (Nepotpisano 1923: 1).

Posle 1929. godine, kada je kralj Aleksandar potpisao i proglasio Zakon o državnim praznicima za državne činovnike, Vidovdan više nije bio državni praznik. Novi zakon je, pored verskih, predvideo samo dva državna praznika, i to Kraljev rođendan i Dan ujedinjenja. U Zakonu je određeno da se na Vidovdan po crkvama održavaju bogoslužjenja u znak sećanja na junake poginule u ratovima, a uz to je postojala i naredba da se ističu državne zastave na zgradama svih državnih i upravnih kancelarija, kao i na zgradama od javno-pravnog značaja, a u gradovima i opštinama i na gradskim većnicama (Nepotpisano, 1929: 2).

NACIONALNA DRŽAVA „TROIMENOG NARODA”

„U celom svom toku uvek čudesna istorija jugoslovenskih naroda”, pisalo je povodom oslobođenja i ujedinjenja u glasniku Kranjskog zemaljskog muzeja „Rudolfinum”, u to vreme jedine profesionalne naučne institucije u Ljubljani, „dobila je još više čudesan kraj; dok je svetski rat doveo do raspada širih teritorija i raspada država istih plemena, Jugosloveni su se sabili u jednu masu, u jednu državu, i time okončali prvu tačku svoje viševjekovne borbe za nacionalnu i državnu samostalnost” (Nepotpisano, 1919: 117).

Sudbina nas je bila razdvojila i živeli smo u raštrkanim grupama po raznim teritorijama, zarobljeni unutar raznih političkih granica, podeljeni po carstvima, gde smo stajali suprotstavljeni tuđinskoj većini, oslabili i naizgled predati njima na milost i nemilost. Ali svesni smo bili da nas povezuju međusobne krvne veze. Krv je vodila uspešan otpor u vreme najnemilosrdnijeg odnarođavanja; upravo zato se nismo utopili u tuđinskoj poplavi, nismo podlegli narodima koji su svojom alavošću i svojim nasiljem činili sve što su mogli (Nepotpisano, 1919 g: 117).

Ako je krv mogla da vodi uspešan otpor sve do ujedinjenja „u jednu masu”, ona nije odmah mogla doprineti međusobnom upoznavanju novih državljana jedne nacionalne države „troimenog naroda”. Oni su jedni o drugima znali vrlo malo, a glavni izvor informacija bila im je politička propaganda i anti-propaganda iz vremena pre svetskog rata i za vreme tog rata (vidi npr. Knaflič, 1912: 81–2; Ušeničnik, 1914: 307). Tako je, među nekadašnjim građanima Austrougarske bilo prošireno mišljenje o Srbima kao „naprosto goropadnim”, dok je, s druge strane, narod Kraljevine Srbije celokupan slovenački živalj iz Austrougarske „smatrao neprijateljskim Švabama” (Leskovec, 1918: 1).

Tek 1914, s „novim Vidovdanom”, južnoslovensko stanovništvo je shvatilo da je došlo novo vreme i da „se moraju osloboditi stranog jarma”. Ali tom Vidovdanu usledile su „najstrašnije godine” u njihovoj „žalosoj prošlosti”, kada je u svetskom ratu morao da se bori „brat protiv brata”. Činilo se da je svetski rat bio „poslednje iskušenje našeg naroda” (Nepotpisano, 1920 b: 1) i da je posle osnivanja zajedničke nacionalne države savremenici ostala samo još dužnost da sruše „veštačke zidove koje su između nas podigli Osmanlije, Mađari i Nemci, da zatrpaju veštačke jarke koje su bili iskopali između nas da se suviše ne upoznamo, da se ne bismo voleli i da bi nas s vremena na vreme mogli nahuškati jedne na druge” (Nepotpisano, 1922: 1). Ali to je bio heraklovski posao, jer Južni Sloveni pre toga nikada nisu živeli u zajedničkoj državi, štaviše, nije bilo nikakvog rada koji bi se bavio istorijom Južnih Slovena:

Žalibože da čak ni ja sve do sada ne znam ni za jednu knjigu koja bi odgovarala današnjim prilikama. Sve istorijske knjige koje sam pročitao, pisane su fragmentarno, u nekakvom separatističkom duhu, kao opis plemena, bez celovitog, preko potrebnog nacionalnog smisla. Istorija Slovenaca – istorija Hrvata, istorija Srba – sve samo ne istorija Jugoslovena. Nedostaje mi istorija koja bi bila pisana skladno, i tumačila sve što se tokom vremena događalo sa sva tri plemena. Iz istorije bi trebalo saznati šta se istovremeno dešavalo na severu, šta u sredini a šta na jugu naše otadžbine. (Lovšin, 1921: 2).

U vreme uoči svetskog rata Kraljevina Srbija je učestvovala u dva balkanska rata (1912. i 1913) i iz oba je izašla kao velika pobednica i bezmalo je udvostručila svoju teritoriju (od 48.000 km² na 87.000 km²) tako da je obuhvatala dobru trećinu kasnije osnovane Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. No, i veća od teritorijalnog proširenja bila je „satisfakcija celog naroda da se posle više od 500 godina konačno osvetio za Kosovo i da je i poslednji Srbin oslobođen turskog jarma” (Kranjec, 1927: 248). Vojni uspesi u balkanskim ratovima i veličanstvena pobeda u svetskom ratu snažno su podigli ugled Kraljevine Srbije u slovenskom stanovništvu južnog dela Austrougarske, u njoj su videli nadu za postizanje svoje nacionalne slobode.

I tako smo se i mi Slovenci domogli slobode, ne toliko sopstvenom zaslugom, koliko uglavnom zahvaljujući pobedonosnom oružju saveznika, slavi srpskog oružja i mučeničkoj požrtvovanosti srpskog naroda, kao i delovanju „Jugoslovenskog odbora u Londonu” (Zupanič, 1922: 2; vidi i Govekar, 1922: 1).

S obzirom na to da je ujedinjenje troimenog naroda u najvećoj meri bilo rezultat srpskog heroizma i požrtvovanja, bilo je nekako samo po sebi razumljivo da upravo Srbi doprinesu svoj simbolični narodni praznik, koji je trebalo da podrži „našu današnju jugoslovensku svest, koju čine srpstvo, hrvat-

stvo i slovenaštvo, povezujući je u narodno jedinstvenu nacionalnu svest” (Nepotpisano, 1934 a: 1).

JUGOSLOVENSKI PIJEMONT

Nekoliko decenija je izgledalo da će ulogu pijemonta srpstva preuzeti Crna Gora, naročito „prvi Srbin” (Nepotpisano, 1884: 1) *knjaz* Nikola, koji je važio za nosioca srpske nacionalne politike (Ćorović, 1924: 58–60). U to vreme i u tom duhu u Crnoj Gori je nastala romantična priča, prema kojoj se navodno šačica srpskih plemića, posle poraza na Kosovu polju 1389. sklonila u Crnu Goru. Tamo su ta „deca slobode” petsto godina sama odolevala odbojnosti svojih vekovnih neprijatelja Turaka. Iako je ova priča naišla na mnoge otvorene uši, bila je puka, u folklor uvijena, izmišljotina s namerom da se učvrsti crnogorski patriotizam u podršku *knjazu* Nikoli, koji je maštao da ponovo uspostavi nekadašnje Srpsko carstvo (Jezernik, 2011: 115). Kako je *knjaz* Nikola pomoću kosovskog mita umeo da budi crnogorski patriotizam i spremnost na žrtvovanje, dobro ilustruje proglas koji je izdao na Cetinju na Vidovdan 1876. godine. U svom proglasu *Knjaz* ovako poziva na osvetu za izgubljeno Kosovo:

Crnogorci! Zastava slobode i nezavisnosti, koja se i poslije Kosova vazda ponosito i jedino vila na našijem krševima, nije bila samo zastava slobode i nezavisnosti Crne Gore, nego i znamenje buduće slobode i nezavisnosti svega naroda. Naša podjarmljena braća gledahu vazda u Crnu Goru kao u sunce svoje, koje će ih jednom ugrijati i oživjeti toplim zracima.

...Ja vas neću sokoliti jer znam, da su vaša viteška prsa nabrekla željom za bojem protiv Turčina, željom, da osvetite Kosovo i uskrsnete s njega davno sahranjenu slobodu naroda srpskoga.

*Ja vas neću danas opominjati ni na red i poslušnost vojništva, jer ste mi svakom prilikom radosnih dokaza o tome dali. Ja vas neću ni pozivati kao *knjaz Lazar*: Ko ne dođe na boj na Kosovo!... To mi nije potreba, jer znadem: svi ćete za *Mnom*!*

Prije bila nesloga, a sad je sloga!

Murat dobi carstvo naše, Muratu ga i oteti valja! (Nikola, 1876: 2)

Kosovski mit se ispostavio kao izuzetno uspešna motivacija i posle toga, kad je ulogu pijemonta od Cetinja preuzeo Beograd (vidi npr. Jelenić, 1923: 25–6; Kranjec, 1927: 5). Srpski vojnici su se u želji da se osvete za izgubljeno Kosovo, uz velike žrtve borili od 1912. do 1918. Kosovo je naprosto postala „sveta reč” (Vošnjak, 1916: 7), dok je ulogu južnoslovenskog pijemonta definitivno preuzela Srbija:

Uloga Srbije u tome velikome naporu za narodno ujedinjenje bila je stalno najaktivnija i najteža. Od nje je upravo sve zavisilo. U njenoj državnoj tvorevini postavljen je uopšte osnov stvaranju narodne misli. Sa njom se ta misao razvijala i jačala. Iz njene krvi, posle kosovske katastrofe, razvio se mitski cvet guslarske pesme, koja je u svojoj tragičnoj herojskoj etici odnegovala čitave naraštaje naroda i delovala dobrim delom sve do naših vremena (Ćorović, 1924: 92).

Prilikom osnivanja italijanske nacionalne države, Massimo d'Azeglio je rekao: *Ora che l'Italia č fatta, bisogna pensare a fare gl'Italiani!* („Sada, kada je Italija stvorena, treba još stvoriti i Italijane!”). Time je hteo da kaže, kako objašnjava Aleš Ušeničnik u svom spisu o jugoslovenskom pitanju, da je razlika između severa i juga Italije „u svakom pogledu toliko velika da je postojala mogućnost da nastane i više nacija” (Ušeničnik, 1914: 296).

Približno pola veka posle nastanka Nemačke i Italije nastala je nacionalna država Južnih Slovena, kao prva zajednička država „naroda jedne krvi i jezika, jedne duše i jednog srca”, kao što je to opisalo Nacionalno veće Slovenaca, Hrvata i Srba u svojoj izjavi, objavljenoj 21. oktobra 1918. (Korošec, Pavelić i Pribičević, 1918: 1). Osnivanje nacionalne države troimenog naroda postavilo je na dnevni red pitanje identiteta njenih građana. Prvu prepreku na tom putu predstavljalo je već samo ime ujedinjenog naroda. S tim u vezi formirala su se dva stanovišta. Srpska vlada na čelu s Nikolom Pašićem, „našim Cavourom”, kao što ga je nazivao Franjo Supilo (Kazimirović, 1990: 446), zastupala je stav da su zemlje nekadašnje Austrougarske priključene Kraljevini Srbiji, kao što joj je priključeno šest nahija u vreme kneza Miloša, niška oblast 1878. godine te Stara Srbija i Južna Srbija (Vardarska Makedonija) godine 1913. (Trumbić, 1923: 6–7; upor. Kazimirović, 1990: 434–43; Suppan, 2003: 116). Po tom stavu, nova država bi trebalo da se zove Srbija (Zrnić, 1927: 4). Prema izveštaju objavljenom u *Jutru*, Pašić je na Veću poverenika Radikalne stranke u Beogradu 14. februara 1923. objasnio da je prilikom osnivanja nove nacionalne države smatrao da država treba da se zove Srbija „jer je srpsko pleme najjače i vekovima se borilo za slobodu i zajedno sa saveznicima izborilo pobeđu, kojoj je potom usledilo ujedinjenje sva tri plemena” (Nepotpisano, 1923 a: 2). Međutim, neki drugi zalagali su se za ime Jugoslavija i nisu bili voljni da ime „starijeg brata” prihvate kao svoje, i tako je nova nacionalna država dobila trojno ime (Dulibić, 1921: 3; Nepotpisano, 1923: 6–7; Trumbić, 1923: 6–7).

U prvom ustavu ujedinjene države, izglasanom na Vidovdan 1921. godine, usvojeno je trojno ime Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Tim ustavom, „ujedinjenje sva tri jugoslovenska plemena u jedinstvenu državnu tvorevinu” dobilo je svoj pravni osnov, a kao zvanični jezik proglašen je „srpsko–hrvatsko–slovenački”. Pristalice nacionalnog jedinstva troimenog naroda s oduše-

vljenjem su pozdravile donošenje novog ustava. Dnevni list *Jutro* je povodom njegovog donošenja oduševljeno napisao da je time Vidovdan ponovo postao „graničnik važnog razdoblja u životu Jugoslovenstva”: „Kosovski Vidovdan od 1389. danas je osvećen, Sarajevski Vidovdan iz godine 1914. danas je nagrađen” (Nepotpisano, 1921 d: 1). Sličan stav zastupao je i najstariji slovenački dnevni list *Slovenski Narod*, koji je povodom prve godišnjice donošenja Vidovdanskog ustava pisao:

Pre godinu dana izvršena je najplemenitija osveta za prvi Vidovdan, proglašen je Vidovdanski ustav, Magna Charta konačnog ujedinjenja celokupnog našeg naroda, početak nove istorije Jugoslovenstva (Nepotpisano, 1922 b: 1).

Trojno ime novonastale države bilo je, prema tome, prihvaćeno kao kompromis, koji politička opozicija nije htela da prihvati, tvrdeći da Vidovdanski ustav uspostavlja velikosrpsku hegemoniju u državi (Nepotpisano, 1924 b: 1). Ante Trumbić je u svom govoru u Narodnoj skupštini 7. juna 1923. ocenio da se u državi troimenog naroda stvara „poseban pojam o nacionalnom jedinstvu SHS s političkom tendencijom i principom da u državi vlada većina kojoj manjina treba da se potčinjava”. U praksi, to je značilo: „S obzirom da su Srbi većina, oni moraju da vode državu, Hrvati i Slovenci kao manjina treba da se pokoravaju” (Trumbić, 1923: 19). Sličan stav zauzela je i Slovenska ljudska stranka jer su, navodno, u nacionalnoj državi troimenog naroda *pod geslom „jugoslovenskog nacionalizma” dva jugoslovenska naroda, slovenački i hrvatski, proglašena protivnarodnim, austrijanofilskim, ropskim – i da se izdavaju iz jugoslovenske zajednice kao manje vredna, koje silom treba potčiniti volji jednih. Kod nas se uči da nismo svi pravi Jugosloveni, već samo jedna stranka. Negovanje slovenaštva i hrvatstva označava se kao greh, kao izdajstvo, kao protivdržavno (Nepotpisano, 1924 e: 1).*

Zato je politička opozicija Vidovdanski ustav videla u sasvim drukčijem svetlu. Dan usvajanja Ustava koji Slovencima nije priznavao nacionalnu samobitnost, bio je u očima slovenačke opozicije dan nacionalne tragedije:

Na Vidovdan godine 1389. Srbi su na Kosovu izgubili slobodu. Na Vidovdan godine 1921. Slovenci i Hrvati su u Beogradu izgubili slobodu. Zato sada utoliko više opravdano sva tri plemena zajedno proslavljaju Vidovdan. (p. 1921: 295)

Novim ustavnim uređenjem naročito je bila nezadovoljna Katolička crkva, koja je, pošto je posle martovske revolucije 1848. oslabljen položaj austrijskog cara, uspela da postigne autonomiju u svim oblastima i učvrsti položaj vodeće snage u carevini (Kovačić, Peršin, 2012: 148–50). Vidovdanskim ustavom Katoličkoj crkvi je oduzet privilegovani položaj, zato se tom ustavu odlučno protivila i otvoreno najavljivala borbu za vraćanje starih privilegija. Tako je u

Slovincu dr F. L. (Franc Lukman?) konstatovao da je Ustav Katoličku crkvu istisnuo iz škola i javnog života, i najavio da će se protiv toga boriti:

Mi se nalazimo na početku kulturne borbe. Ustav je postavio temelje za zakone koji će nam otežati da opštimo sa sv. Ocem, staviti naše propovednice pod policijsku kontrolu i uvesti fakultativno učešće u katoličkoj nastavi u školama. Pored ovih zakona, u izgled nam se stavlja i novi školski zakon, koji će u određenim školama i u određenim razredima viših stepena školovanja potpuno eliminisati veronauku, kao i zakon kojim će država crkvi ukinuti zaštitu vršenja crkvenog činodejstvovanja. A i bez zakona, već i danas postoje kulturni pritisci pa se crkvenim autonomijama na teritoriji bivše Ugarske oduzimaju konfesionalne škole i pretvaraju se u državne, finansijski se bojkotujuju teološki fakulteti za sekularni i redovni kler a školskoj omladini nameće se vaspitavanje u duhu antireligioznih organizacija. Naša crkva u novoj državi ne uživa i neće uživati nikakvu zaštitu, upravo suprotno. Toj činjenici treba otvoreno pogledati u oči i o tome treba voditi računa (Dr F. L, 1921: 1).

POD SLOBODNIM SUNCEM

Posle 1918. godine proslavljanje Vidovdana obuhvatilo je „celu veliku troimenu jedinicu od Triglava do Ohrida, od Jadrana do Timoka” (Nepotpisano, 1925 a: 1). Stvaraoci nacionalne države „troimenog naroda” položili su, dakle, kamen temeljac za izgradnju zajedničke države na poimanju srpskih predstava o prošlosti. „Naše pleme ima dužnost”, rekao je svečani govornik Fran Saleški Finžgar, „da proslavlja Vidovdan – dan zahvalnosti braći Srbima” (Saleški, 1919: 1). I objasnio:

Braća, kao što smo mi Slovenci i Srbi, nisu mogla milom da budu tako okrutno odvojena. Politika razdvajanja, politika imperijalističkog porobljavanja – sve to nas je pocepalo, razdvajalo. Da u srpskom narodu nije postojala tako snažna vera u pobeđu i slobodu, nikada se mi ne bismo iščupali. Dok je padalo more junaka na Kosovu – ginuli su i za nas, dok su se vekovima kao hajduci suprotstavljali po balkanskim planinama i šumama, oni su stradavali, patili i ginuli i za nas. Bez vidovdanske večno žive misli, ni nama nikada ne bi svanula zora slobode. Kroz 50, možda 100 godina, istorija bi možda pisala: Postojali su Slovenci – i više ih nema. Dužnost zahvalnosti nas dakle obavezuje da se pridružimo braći Srbima i čestitamo im: Prošlo je „sedam dana žalosti”, gotovo je s turskim jarmom, kraj je germanskih nepravdi. Na Kosovu sija sunce slobode, njegovi zraci sežu sve dovde i osvetljavaju i nas. Šta osvetljavaju? Osvetljavaju naše duše da se osveste i spoznaju nad sobom Vidov dan (Saleški, 1919: 1–2).

Pre svetskog rata, Vidovdan, „taj veliki srpski praznik”, bio je među Slovincima „posve nedovoljno poznat”. Proslavljali su ga samo pripadnici Sokola, koji su još pre svetskog rata priređivali svoje sletove upravo tog dana. Recimo, 28. juna 1914. održan je veličanstven Sokolski slet u Rušama (Nepotpisano, 1919 c: 1). Velika pomeranja, koja su se desila u geopolitičkom uređenju Evrope, donela su bitne promene. Kad se predratno revolucionarno geslo jugoslovenske omladine „Do Vidova!” od političke fantazije „oživotvorilo”, trebalo je graditi novu državu i dati joj unutrašnji oblik. Revolucionarna parola tada je uzdignuta u „simbol jedinstva” (Nepotpisano, 1925 b: 1).

U Ljubljani su javne svečanosti u čast Vidovdana održane tek 1919. kao „znak oslobođenja i ujedinjenja celokupnog jugoslovenskog naroda, prema tome nacionalni praznik cele države SHS” (Nepotpisano, 1919 b: 3). U novooosnovanoj nacionalnoj državi ove svečanosti koristile su se kao nekakve lekcije iz istorije, namenjene najširim masama pripadnika „slovenskog plemena”. U predveče praznika, ispred Gradske kuće održavao se skup svih ljubljanskih prosvetnih društava, na kojem su članovi učestvovali „koliko je to bilo moguće u nošnjama i sa zastavama”, svečani govornik bio je profesor sa Zagrebačkog sveučilišta dr Fran Ilešić. Govorio je o značaju Vidovdana i razmišljanju na taj dan, *koji se posle poraza vojske cara Lazara na Kosovu polju prenosio sa pokoljenja na pokoljenje i uvek iznova podsticao narod na delanje za ostvarenje velikog nacionalnog ideala. Misao da nacionalnom idealu treba žrtvovati sve, i imetak i život, prožela je narodnu poeziju, prenela je na svakog Srbina i nadahnula ga do dna njegovog bića. Postala je duša srpskog života, a personifikovana u Kraljeviću Marku živela vek za vekom. Okrutna sudbina ubijala je srpske živote i njihove duše, ali svetlu vidovdansku misao nije mogla da ubije (Ilešić, 1919: II).*

Novine su izveštavale da je Ilešićev govor pozdravljen oduševljenim odobravanjem. Posle govora pevački hor je otpevao himnu *Bože pravde*, koju su prisutni odslušali skidajući kape. Posle završne svečanosti prisutni su se razišli kličući kralju Petru i njegovoj vojsci.

Posle osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, slovenački pripadnici troimenog naroda bili su potpuno svesni manjkavosti u poznavanju srpske istorije i kulture (vidi npr. Lovšin, 1921: 2). To se želelo nadoknaditi brojnim člancima u prazničnim izdanjima novina, u kojima se povodom državnih praznika iz godine u godinu objašnjavao nemerljiv istorijski značaj Kosovske bitke i, u skladu s političkim stavovima, interpretirala vidovdanska ideologija. Pored tekstova u novinama, narod su s nepojamnom srpskom istorijom upoznavali i na javnim predavanjima, koja su naročito prvih godina posle osnivanja nove nacionalne države postala deo stalnog repertoara vidovdan-

skih memorijalnih svečanosti. Na prvoj javnoj vidovdanskoj svečanosti godine 1919. održanoj u ljubljanskom pozorištu, slovenački književnik Fran Saleški Finžgar pokušao je da slovenačkoj publici predstavi srpsku istoriju, i to na što lepši i ubedljiv način. Kao majstor pera i govora, sa govornice je to učinio s odgovarajućom dozom *licentie poetice*:

Istorijska je činjenica da je Srbin imao svoje slavno carstvo, koje je procvetalo pod velikim duhom Dušana Silnog, cara Srba, Bugara i Grka. U to su vreme širom njegovog carstva nicali beli drumovi, Prizren se tada takmičio s Vizantijom, mletački karavani putovali su od Dubrovnika do Skadra u carstvo Dušanovo sve do samog Carigrada. Vladalo je toliko blagostanje da je carigradski hroničar Hristobulus zapisao: „Na Kosovu polju srebro i zlato niču iz zemlje”. A ima li potrebe posle toga nabrajati i prinose koje je carstvo izvozilo, stoku, sir, sušenu ribu, skupoceno krzno, vunu i med; carstvo Dušanovo bilo je raj, u kome su odista tekli med i mleko (Saleški, 1919: 1).

Pored slovenačkih naučnika i pisaca, o srpskoj prošlosti, naročito o kosovskom mitu, kao predavači nastupali su i srpski eksperti. I oni su, takođe, rado isticali romantičarski patriotizam koji je srcima slušalaca bio miliji nego suvo-parne istorijske činjenice. Zato su i oni predstavu o prošlosti crpli pre svega iz bogate riznice srpske narodne poezije. Na Vidovdan godine 1921. u velikoj sali Ljubljanskog univerziteta, brojnoj građanskoj i vojničkoj publici predavanje je održao profesor srpske i hrvatske istorije na tamošnjem Filozofskom fakultetu, dr Nikola Radojčić. Tema predavanja je bila Kosovska bitka i njen značaj za sav jugoslovenski narod. Ako je verovati izveštaju koji je o tome objavljen u *Jutru*, njegovo predavanje bilo je više nalik na patetičnu guslarsku pesmu o srpskoj slobodoljubivosti i požrtvovanju nego na historiografsko predavanje, zasnovano na proučavanju istorijskih izvora:

U sveobuhvatnom naučnom predavanju na osnovu istorijskih podataka prvo je opisao raspad Srbije posle smrti cara Dušana, kojoj je pretila sve veća opasnost od strane ratobornih i dobro organizovanih Turaka, koji su konačno posle osvajanja Soluna rešili da pokore junački i slobodarski srpski narod. Srbi su bili i te kako svesni da su ih dugotrajni unutrašnji sukobi onesposobili za uspešan otpor protiv Turaka. Otišli su u boj bez nade u pobedu, otišli su da izginu u borbi i celom svetu dokažu svoju ljubav i spremnost da se žrtvuju za otadžbinu. Ispunjeno očajanjem pa ipak svečano, bilo je pretkosovsko raspoloženje srpskog naroda, koji je u boju na Kosovu polju izgubio cvet svog naroda i svoju slobodu. Junak Miloš Obilić u narodu je onda postao personifikacija svih tadašnjih dobrih, a Vuk Branković svih loših osobina. Kosovska tragedija uvrežila se narodu u dno duše i pozivala na osvetu, koja je došla tek 1912. godine. Tek svet-

ski rat je konačno doneo ujedinjenje troimenog naroda, velika kosovska ideja se ostvarila (Nepotpisano, 1921 : 3).

JUČE ZLOČINCI, DANAS HEROJI

Jedan od načina kako da se odomaći proslavljanje Vidovdana bilo je paljenje kresova u bližoj okolini slovenačkih gradova i sela, koji su prvi put zapaljeni 1919. godine. Paljenje tih vatri važilo je za „drevni, lepi običaj našeg naroda”, koji na taj način izražava svoju radost i svoja osećanja. Taj „prelepi običaj” navodno su „naši davni preci” doneli iz svoje prvobitne domovine i očuvali ga zbog njegovog simboličnog značenja i „na svojoj zemlji”. Prvo su se vatre palile u čast bogova, a s vremenom je taj običaj u izmenjenim okolnostima izgubio svoje religijsko značenje i postao „znamenje radosti, ali i značenje ljubavi prema rodnoj grudi i svojoj domovini” (Nepotpisano, 1932 c: 2).

Kada bi slovenačkim precima pretila „turska opasnost”, pisao je Vinko Gaberc u celjskoj *Novi Dobi*, ljudi bi po vrhovima palili vatre koje su pozivale na slogu i uzajamnu pomoć. Takve velike buktinje upozoravale su na dolazeću tursku najezdu. Toj „vatri ljubavi prema domaćem krovu i rodnoj grudi” odayivali su se i kosama i sekirama da bi branili sebe i svoje i – evropsku zapadnu kulturu, koja nam sada kroji svoju pravdu. Pozivao je da zapale ogromnu Vidovu vatru koja će obasjati celu Sloveniju, uključujući Korušku i Primorsku.

Uz tu vatru posedaće naši uvek budni čuvari i održavaće plamen da se ne ugasi. I naša odvažna omladina uzimaće ugarke s te velike vatre i prikradaće se tiho kao lopovi onamo, preko, potpaljujući ognjišta da se ne zamrznu domovi. Buktinja treba da bude ogromna. Treba da se vidi na sve strane da bi im srce ostalo vrelo (Gaberc, 1920: 3).

S obzirom na to da je stvaranje državljana „u određenoj meri proces institucionalno organizovane individualizacije” (Luke, 2002: 13), trebalo je pronaći takve istorijske događaje i ličnosti, koji su najbolje predstavljali „imaginarnu zajednicu” kao realizaciju dugotrajnih istorijskih težnji. U državi troimenog naroda takav simbol je postala vidovdanska mitologija, koja je svojim značenjima i njihovim interpretacijama dobila zadatak jačanja društvene i kulturne kohezije. Sam Aleksandar Karađorđević (prestolonaslednik-regent od 1918. do 1921. i kralj od 1921. do 1934) bio je aktivno uključen u formiranje posleratnog sećanja na srpsku ulogu u svetskom ratu. Lično je učestvovao na mnogim vidovdanskim svečanostima i sličnim komemoracijama, na kojima je često nastupao i kao glavni govornik. Aleksandar je u svojim nastupima po pravilu govorio o istoriji srpskog žrtvovanja za osnivanje južnoslovenske države (Bokovoy, 2001: 248). Posle krvavog svetskog rata, ljudi, grupe veterana i na-

cionalna država troimenog naroda, nastojali su da kako heroizam tako i žrtve koje su podnete interpretiraju pomoću simbola i predstava iz mita o Kosovu polju. Tako je *Slovenski Narod* uoči vidovdanskog praznika godine 1919. pisao:

Na Vidovdan 1389. zaplakala je Majka Jugovića, jer joj je devet sinova poginulo na Kosovu polju, zaplakala je srpska zemlja jer je izgubila svog „cara-gospodara”, svoju slobodu.

Južno Kosovo je osvećeno, srpsko je, naše je.

Severno Kosovo, naše Gosposvetsko polje, tokom 1000 godina bilo je naša tužna uspomena. Kod Svete Gospojine zvana više nisu zvonila slovenačkoj deci.

I onda je došao novi, ovogodišnji Vidovdan, i juna meseca 1919. i na Gosposvetskom polju stoji naš srpski junak. I severno Kosovo je osvećeno.

U takvom položaju ove godine želimo da se sećamo Vidovdana, onog boja na Kosovu polju 1389. Želimo da se sećamo poraza i – konačnih pobeda, koje kad-tad dođu ako ugroženi narodi ne pognu glave i ne izgube zvezde vodilje, svoje ideje koje blistaju iz daljine u daljinu.

Ljubljana i sav naš narod proslavljaće danas lep Vidov-danak (Nepotpisano, 1919 a: 1).

Formiranje sećanja pripadnika „imaginarne zajednice” na „zajedničku” prošlost, na istorijske događaje i ličnosti, koji su doveli do njenog osnivanja, važan je činilac povezivanja. Sam izbor događaja i ličnosti, koji su značajno doprinikli formiranju zajedničke prošlosti, bio je u tesnoj vezi sa zaboravom. Naime, upravo zaborav je osnov koji može da afirmiše ili uspostavlja dramatično novo gledanje na prošlost, u kojoj prethodna dela, reči ili postupci dobijaju radikalno izmenjen smisao (Vivian, 2010: 59). To znači da ličnosti koje su do juče važile za zločince, mogu da postanu današnji heroji, a da se jučerašnji heroji ispostave kao današnji zločinci.

Najrečitiji primer takve dramatične promene gledanja na prošlost posle 1918. godine jeste predstava o srpskom junaku Gavrilu Principu (1894–1918) koga je slovenačka štampa posle Sarajevskog atentata 28. juna 1914. označavala kao zločinca koji je „izgubio svaki razum i svako ljudsko osećanje” (Nepotpisano, 1914 a: 1). Na komemoraciji, koju je organizovala Slovenačka narodna stranka u Ljubljani 5. jula 1914, tadašnji glavar vojvodine Kranjske dr Ivan Šušteršič govorio je da „će teška pesnica slovenačkog vojnika, slovenačkog mladića, smrviti glavu onog Srbina u kome živi megalomanska pohlepa” (Lončar, 1921: 92). Njegov stav očigledno je delila velika većina stanovništva. Posle objavljene mobilizacije *Slovenec* je izveštavao o „ogromnom ratničkom oduševljenju našeg naroda”. Rezervisti su na zborna mesta dolazili „dobrovoljno, puni ratobornog raspoloženja”.

S klicanjem i pesmom stižu rezervisti iz Ljubljane. Cele noći je trajala vrevva. Uzavrela je junačka krv. Svi čeznu da se kazni cinično-zločinačka Srbija, ta banditska država koja je sramni beleg na telu Evrope, sramota za kulturu sadašnjeg veka. A za naše liberale „kulturni centar Jugoslovena” (primedba slogoslagača). – Nema te države u celoj Evropi, uključujući i Tursku, gde bi se dosledno koristila tako banditska sredstva kao što je to u Srbiji. Bombe i revolveri su kulturna sredstva te kompanije (Nepotpisano, 1914 c: 1).

Na kraju svetskog rata i poraza centralnih sila, sarajevski atentat se od zločina pretvorio u herojski čin, ne samo u Srbiji već u celoj državi troimenog naroda, a Gavrilo Princip i njegovi saučesnici „vidovdanski heroji”. Već početkom 1920. osnovan je Odbor za prenos kostiju vidovdanskih heroja, koji je sebi zadao zadatak da posmrtnu ostatke Principa i drugova prenese u Sarajevo i tamo ih svečano sahrani uz najviše počasti. Odbor je pripadnicima troimenog naroda uputio sledeći proglas:

Veliki istorijski događaji koji su se nedavno tamo odigrali, ostavili su za sobom svim svetskim istoričarima velik i svetao dan, „strašnu eru ljudskog roda”, Vidovdan 1914. Tog dana ustala je sloboda protiv ropstva, podigao se rob protiv tiranina, pravda je na odgovornost pozvala nepravdu, u njoj su oličeni svi užasi svetskog rata i sve posledice velike borbe među narodima. Vidovdan je istovremeno i svetla zora današnjeg jedinstva troimenog naroda.

Uvažavajući važnost i veličinu tog dana, naše pleme ne sme zaboraviti one divne, veličanstvene heroje koji su svojom neustrašivošću dali pravo obeležje tom istorijskom danu i koji su sebe žrtvovali da bi taj dan bio svetao i velik (Odbor za prenos kostiju vidovdanskih heroja, 1920: 1).

Kao što konstatuje Michael Billig, formiranje nacionalne države retko je harmoničan proces u kojem tradicionalne etničke zajednice prerastaju u nacije. U tom procesu glavu ulogu igraju konflikti i nasilje, koji se javljaju prilikom zamene uvreženog načina mišljenja o sebi, o zajednici i svetu, s drugim konceptima (Billig, 1995: 27). Veličanje vidovdanskih atentatora, koji sad postaju heroji, nije svuda bilo prihvaćeno s jednakim entuzijazmom. Ali još je manje bilo prihvatljivo kada su u istom procesu dojučerašnji ugledni ljudi postali predmet omalovažavanja. Tako je Opštinski odbor u gradiću Višnja Gora uoči Vidovdana 1921. iz spiska počasnih građana brisao dr Šušteršiča i dr Lampeta i odmah uklonio njihove slike, jer bi bila „sramota ako bi se ime dr Šušteršiča, narodnog izdajnika, nalazilo među počasnim građanima”, i osudio „njihovu gnusnu hajku protiv srpske braće”. Zaključak je usvojen glasovima demokratskih odbornika, dok su odbornici SLS glasanje opstruisali (Nepotpisano, 1921 a: 3).

Mitska priča o srpskom žrtvovanju i patnji očito je imala i svoju više prozaičnu stranu. Mislim da se to može uočiti u belešci, objavljenoj u *Slovencu* 24. oktobra 1923; pisalo je da je za komandanta artiljerijske brigade u Ljubljani imenovan dosadašnji komandant podoficirske škole pukovnik Savo Tripković, koji je ovih dana dobio čin generala. Za generala je imenovan i novi divizionski komandant u Ljubljani Dragomir Ž. Stojanović. *Slovenec* je ovoj informaciji dodao šturi komentar: „Imenovan nije bio nijedan Slovenac” (lj., 1923: 3).

SIMBOLIČNA INTEGRACIJA

Na memorijalnim svečanostima povodom državnih praznika, vladajuće elite nastoje da formiraju simbolični rečnik naroda, reč je o procesu „simbolične integracije” (Dabrowski, 2004: 215). Cilj svečanosti povodom godišnjica Vidovdana bio je, dakle, u simboličnoj integraciji pripadnika troimenog naroda. Simbolična integracija troimenog naroda nalazila je u najvećoj mogućoj meri inspiraciju u bogatoj riznici srpske istorijske mitologije, što je u praksi značilo da su se na javnim komemoracijama veličali srpsko, a negirali slovenačko (i hrvatsko) doživljavanje prošlosti, čime su se Srbi uzdizali iznad svoje „ravnopravne braće”, Slovenaca i Hrvata, a još više zapostavljeno osećali su se pripadnici nacionalnih manjina.

Prema belešci u celjskoj *Novoj Dobi*, uoči vidovdanskih praznika 1920. godine, „svečani državni praznici” ljudima su pružali priliku da kao građani iskazuju „svoje emocije, svoje ubeđenje i svoju zahvalnost prema državi, koja u sadašnje nenormalno vreme tako uzorno čuva red i mir, obezbeđuje i našu imovinu i naša prava i slobodu kretanja”. Tome kako da se javno iskazuje „dužna zahvalnost prema državi”, nastavlja autor, slovenačke ljude „svakako ne treba učiti – jer smo pod bivšom Austrijom sve to i te kako dobro znali!” Kada je 1914. „bratska Srbija”, da kažemo, „žalosno propala”, stiglo je naređenje: „Iznesite zastave!” Po svim kućama odmah su istaknute „odvratne” crno-žute zastave, a uz njih i „u prevelikom broju i frankfurterke”. Sreska načelništva, žandarmi i gradski panduri hodali su od kuće do kuće i terali ljude da istaknu zastave”. Posle prevrata, koji se dogodio posle svetskog rata, ljudi su navodno bili „uzdržaniji”, istaknuto je vrlo malo plavo-belo-crvenih trobojki⁴, dok je

⁴ Manica Komanova je u svom dramoletu za đake ovako predstavila simboliku jugoslovenske trobojke: Crvena predstavlja „plamenu ljubav” koju đaci treba da gaje „prema našoj dragoj zajedničkoj otadžbini Jugoslaviji, pod čijim se okriljem osećamo kao deca u majčinom naručju. I kao što je dobro dete spremno da umre za svoju dobru majku, moraćete i vi, mlado pokoljenje, kad odrastete, po uzoru na svoje slavne pretke, braniti sopstvenom krvlju svoju dragu otadžbinu ako bi joj pretela opasnost”. Bela boja simbolizuje „čistoću” i poziva:

ponegde većina kuća, pa „čak i cele ulice” ostala pusta. Nepotpisani „ubeđeni jugoslovenski patriot” navodi da je to bilo „ružno i nezahvalno”, i traži da:

U svečanim danima svako odlučno iskaže svoju zahvalnost i odanost prema Jugoslaviji, i to isticanjem državne trobojke, koja je gore plava, u sredini bela a dole crvena. To je dužan da učini svaki građanin bilo naše bilo nemačke nacionalnosti – pogotovu ovaj drugi – jer za sve što jeste i što ima, ima da zahvali našem narodu i našoj naciji, koja ga hrani i prehranjuje! A ko još nema trobojku, neka istakne našu lepu slovenačku zastavu koja je gore bela, u sredini plava a dole crvena. Ali bez zastave ne treba da bude ni jedna jedina kuća. Nemar u tom pogledu smatraćemo kao protivljenje državi i protiv takve indolentnosti odnosićemo se bez ikakvih obzira! (Nepotpisano, 1920 a: 1)

U početku su svoju nelagodu prema nastaloj promeni, ako ne čak i protivljenje prema novoj političkoj realnosti, propuštanjem da istaknu državnu trobojku, izražavali pripadnici nekadašnjeg nemačkog „vladajućeg naroda”, koji su se u novoj državi našli u položaju pripadnika nacionalne manjine. Iako su proslave vidovdanskog praznika u pretežnom delu države bile „srdačne”, pažljiviji posmatrači uočavali su da su neke pokrajine bile „nemarne i u prikriivenoj opoziciji u odnosu na jugoslovensku državnost, protivile se onoj unutarnjoj čežnji za slobodom i državom koja je suština vidovdanskog praznika”. U *Slovenskom Narodu* je pisalo da se godine 1923. u celom Zagrebu nisu mogle primetiti zastave „kojima bi se ukrasio izgled grada i označio praznik ujedinjenja i slobode”. Iskreno ubeđenje i oduševljenje za vidovdanske svečanosti nije se primećivalo ni po bosanski gradovima „gde vlada Spaho”, kao ni u „ruralnom i klerikalnom” delu Slovenije (Nepotpisano, 1923 b: 1).

O bojkotu isticanja zastava pisala je samo liberalna i demokratska štampa, a takvi izveštaji su počeli da se pojavljuju od 1921. godine nadalje, kada je

„O, deco moja, položite sad svoja čista srca na oltar otadžbine, i kao dobri državljani služite joj uvek i svuda, i sve vaše misli i dela neka budu posvećeni dobrobiti naše mile domovine Jugoslavije!” A plava boja znači „vernost”, dakle: „Moramo da budemo dobri građani i u sreći i u nesreći, uvek verni kralju i otadžbini! Ko nije veran svojoj državi, izdajnik je i Judin brat. U ljubavi, radu i vernosti je spas naroda i države! (Sa zanosom, raširenih ruku.) O, otadžbino, o Jugoslavijo, ti si naša i mi smo tvoji!”

Uz to, „te tri prelepe boje u zastavi predstavljaju naš jugoslovenski narod, sastavljen od Srba, Hrvata i Slovenaca”. „I kao što ove boje čine prelepu celinu, tako smo i mi, imenovana tri naroda, s našim narodnim kraljem na čelu, ujedinjeni u jedno nepodeljeno snažno telo, ujedinjeni u jedan jedini jugoslovenski narod u moćnoj državi, našoj dragoj Jugoslaviji, koja je najbolja majka svojim vernim sinovima i ćerima, a strah i trepet gramzivim neprijateljima, koji su svesni da je ujedinjenjem nas Jugoslovena naša država postala ona nepobediva granitna zgrada, o koju će svako ko bi poželeo da joj naškodi, razbiti svoju grešnu glavu!” (Komanova, 1934: 20–1)

usvojen Vidovdanski ustav. Tako se 1921. godine *Slovenski Narod* pita gde su nestale zastave. Naime, u selu D. M. u Polju i parohija, i Dom orlova i kuće „klerikalnih prvaka” ostali su bez svake trobojke i na Vidovdan i na Petrovdan, dok su se austrijske zastave pre prevrata vijorile „svakom prilikom” (Nepotpisano, 1921 f: 2). Celjski list *Nova Doba* pisao je o svešteniku iz Št. Jurja kod Tabora „kome do krajnosti smrde nove prilike”. Zato povodom nacionalnih praznika nije osećao potrebu za isticanjem nacionalnih zastava, tek na Vidovdan je „na želju predsednika opštine istakao zastavu, ali ne nacionalnu – nego – papsku” (Nepotpisano, 1921 g: 3).

Državne zastave na Vidovdan ponekad su „zaboravili” da istaknu čak i na ponekoj policijskoj stanici, kao što se 1924. godine desilo u Zagorju ob Savi (Nepotpisano, 1924 g: 3).

Možda i više nego među Slovencima, Vidovdan je bio neprihvatljiv praznik za Hrvate. Kada je 1923. godine direktor državnog lečilišta u Rogaškoj Slatini dr Šter napravio „svečani banket”, na koji je pozvao i razne „istaknute goste iz Hrvatske, poziv na banket odbili su svi Hrvati” (Nepotpisano, 1923 c: 3).

ODGAJANJE NOVOG ČOVEKA

Glavna svrha državnih praznika nije u tome da ljudi nešto nauče, već da se ohrabre da postanu članovi zajednice. U tome je školama poveren posebno važan zadatak. Škole su svoje učenike i đake upoznavale sa simbolima državnog jedinstva, usadivale im osećanja i tako vaspitavale „novog jugoslovenskog čoveka” (Nepotpisano, 1925 b: 1). Ulivale su im „novu snagu” za uspešan život u budućnosti i stvarale predstavu o „imaginarnoj zajednici” kojoj se moglo diviti, učiti kako od nje tako i za nju i, najзад, boriti se za nju. U listu *Učiteljski tovariš*, posle vidovdanskih proslava u slovenačkim školama pisalo je: „Vidovdan nije posvećen samo odgoju naroda u nacionalnom pravcu, već pre svega odgoju omladine kako bi joj se učvrstio nacionalni ponos, osvežilo sećanje na našu nacionalnu prošlost i ulila sveža snaga za nacionalni život u budućnosti” (Nepotpisano, 1930: 1).

Na teritoriji zemaljske vlade za Sloveniju, škole su prvi put javno proslavile Vidovdan u subotu, 28. juna 1919. Na osnovu uredbе Višeg školskog saveća u Ljubljani, tog dana nije bilo nastave, a po školama su se održavale „prilkladne školske proslave” (Nepotpisano, 1919 d: 3). Godine 1924. Ministarstvo prosvete je donelo uredbu po kojoj se školska godina na svim školama završava na Vidovdan, i to školskom proslavom (Nepotpisano, 1924 a: 4) na kojoj se, prema pisanju *Slovenskog Naroda*, omladina seća „onih koji su dali svoje živote i krv za konačno oslobađanje svih Jugoslovena” (Nepotpisano, 1932 b:

2), a prema pisanju *Slovenca*, „poklonila se senima junaka palih za otadžbinu” (Nepotpisano, 1932 d: 3).

Zatim, godine 1932. Ministarstvo prosvete donelo je uredbu, prema kojoj će se Vidovdan ubuduće proslavljati kao „praznik narodne prosvete”. Toga dana širom zemlje održavaće se popularna predavanja, đачki koncerti, sletovi i omladinske priredbe. Tom prilikom najboljim učenicima podeljivaće se štedne knjižice. Poštanske štedionice davaće po 100 dinara, a prikupljaće se i doprinosi za „narodnu prosvetu”, to jest za narodne univerzitete, biblioteke i druge prosvetne ustanove koje se staraju o „prosvetnom napretku jugoslovenskog naroda” (Nepotpisano, 1932 a: 4).

U novoj nacionalnoj državi troimenog naroda, „narodna prosveta” imala je veliki značaj jer je važila za najznačajniji instrument modernizacije s jedne, i nacionalne kohezije s druge strane. Središnju ulogu u tim nastojanjima imao je školski sistem. U svom izveštaju sreskoj učiteljskoj konferenciji, sreski školski nadzornik Makso Hočevar u leto 1923. konstatuje da je ujedinjenje postignuto samo „spolja, ali da to ujedinjenje još nije pravo i trajno – nedostaje nam još duhovno ujedinjenje, koje treba da prode u duše svih naših građana od Triglava do Vardara”. Smatrajući da je taj „preobražaj” teško postići kod starije generacije, koja je odveć dugo živela u ropstvu i sužanjstvu, založio se za „preobražaj naše omladine”. Zadatak učitelja stoga bi trebalo da bude da što bolje upoznaju omladinu „sa slavnom istorijom naše braće Srba i Hrvata, koji su nas vekovima štitili od najezde krvoločnih Turaka”. Omladina bi trebalo da „upozna srpske junake koji treba da budu primer prave nesebične ljubavi prema otadžbini” (Hočevar, 1923: 4).

Prvih godina učitelji nisu imali odgovarajuća pomagala, zato su za vidovdanski praznik, ili 1. decembra, školska i sokolska udruženja uvek bila u neprilici. Godine 1934. iz nevolje ih je izvukla Manica Komanova, koja je napisala dve prigodne scene, prvu za Vidovdan, a drugu za Dan ujedinjenja, „i to tako uspešno i lepo, kao što ume samo Manica, koja poznaje dečju dušu do dna, poznaje situaciju i prilike u kojima se nalazi naše školstvo i Sokolstvo” (Nepotpisano, 1934 b: 3).

Predstava na tekst Manice Komanove mogla se odigrati u svakoj učionici ili sokolskoj gimnastičkoj sali. Na sredini zida stajala je slika kralja Aleksandra, vreme dešavanja sadašnje. U predstavi koju je spisateljica namenila vidovdanskim svečanostima nastupala su deca sva „tri plemena” jugoslovenskog naroda (Janez, Dušan, Juro, Micika, Mileva i Njeguška), a pridružio im se i duh cara Lazara. Deca koja su nastupala bila su („po mogućnosti”) odevena u „jugoslovenske narodne nošnje ili sokolske dresove” (Komanova, 1934: 4). Kada se zavesa podigla, deca su već bila na sceni. Stajali su u parovima i zapevali:

*Črna noč za goro tone,
Strte suženjstva so spone!
Robstva prost Jugoslovan
Stopa v zlati Vidov dan!*⁵ (Komanova, 1934: 5)

Pre nego što je Manica Komanova sročila oba kratka teksta, učitelji su objašnjavajući prevrat u smislu simbola bili prepušteni samima sebi. Svako je to činio kako je sam znao i umeo. Predsednik učiteljskog veća u Poljanama je svoje licemerno ponašanje za vreme rata odmah posle prevrata priznao školarcima kada se prvi put pojavio pred njima, rečima:

Deco, kao što vidite, iz škole su nestale slike koje smo morali slaviti kao svece. Ne stidim se da pred vama kažem da sam bio prinuđen da vas lažem dok sam morao da veličam te ličnosti koje su bile sve samo ne moralne i savršene poput nekakvih božanstava, jer oni su nas najviše ugnjetavali i činili nam nepravdu, oni su bili naši najveći tlačitelji i naneli nam najviše nepravde (Nepotpisano, 1924 f: 3).

Drugde su postupili drukčije, tačnije, ništa nisu ni objašnjavali, već su na-prosto iste obrasce poštovanja sa cara preneli na kralja. Kada je krajem školske godine 1924 „posle 45 godina izuzetno uspešnog vaspitnog i nacionalnog delovanja”, penzionisan Jakob Dimnik, direktor prve gradske dečачke škole u Ljubljani, u školskoj gimnastičkoj sali priređena je posebno svečana vidovdanska proslava. Prostorija je bila ukrašena zelenilom i cvećem. Direktor Dimnik se od učenika pozdravio kratkim govorom, „polažući im još jednom na dušu ljubav prema roditeljima, poštovanje prema učiteljima, ljubav prema otadžbini i odanost junačkom narodnom vladaru” (u – 1924 a). Prema izveštaju o toj proslavi, objavljenom u *Jutru*, učenici su sve tačke „patriotskog programa” oduševljeno pozdravljali aplauzom i izražavali „svoja unutrašnja osećanja prema nacionalnom i državnom jedinstvu”. Autor izveštaja je u samoj svečanosti i reagovanju učenika video nagoveštaj svetle budućnosti:

Na omladinu se oslanja budućnost naše lepe otadžbine; a omladina je u rukama učitelja, i gotovo bez izuzetka ona je državotvorna. I ako će nastavni kadar uvek imati takvu podršku, kakvu uživa pod ministrom prosvete Svetozarom Pribičevićem, ubrzo će odzvoniti svima koji zavode narod i rovere protiv drža-

⁵ Crna noč za brdom tone,
Slomljene su ropstva spone!
Jugosloven sad slobodan
Stupa u zlatni Vidovdan!

Crna noč za brdom tone, / Slomljene su ropstva spone! / Jugosloven sad slobodan / Stupa u zlatni Vidovdan!

ve, jer današnja mladež je naš spas i naše novo pokoljenje biće jugoslovensko pokoljenje pod jednim krovom, ispod kojeg će u zagrljaju jedni drugima pružiti ruke Srbi, Hrvati i Slovenci (u – 1924 b: 4).

Na izveštaj u *Jutru* ironično je reagovao *Slovenec*, kao, „juče su ljudi bili ganuti do suza” čitajući izveštaj. Onda je doslovno i u celini naveo članak iz *Jutra* i dodao:

Podjednako do suza bili su godinu za godinom ganuti Ljubljančani od 1914–1918, dok su u „Slovenskom narodu” krajem školske godine na istoj toj I gradskoj dečačkoj školi čitali kako je g. direktor Jakob Dimnik oduševljeno slavio Franju Josipa, Karola i Citu, i kako su omladinu pozivali da se žrtvuje za milu nam Austriju, i sve to sami s najvećim mladalačkim žarom beležili u školskim izveštajima. Blago jugoslovenskoj omladini, koja ima takve „državotvorce” za svoje nacionalne vaspitače! (Nepotpisano, 1924 c: 2)

ZAKLJUČAK

U državi „troimenog naroda” vidovdanska mitologija je dobila važan nacionalni zadatak da povezuje nove nacionalne državljane u „imaginarnu zajednicu”. Njeni sadržaji i njihove interpretacije trebalo je da jačaju društvenu i kulturnu koheziju građana i podstiču ih na žrtvovanje za ciljeve zajednice. Vidovdanska mitologija, koju je utemeljio vladika Petar Petrović Njegoš, a dovršio knez Nikola, bila je proizvod predmodernog doba. Žrtvovanje pojedinca za zajednicu bilo je u skladu s etikom plemenskog društva, a na osnovu te etike moglo se obraćati ljudima u vreme ekspanzije nacionalizma, dakle u vreme kada su ljudi još verovali „da se na Vidovdan Sitnica, Morava i Drina zacrvene od krvi, i da će se to dešavati sve dok Kosovo ne bude osvećeno a rop-ski jaram potpuno zbačen” (Bogosavljević, 1897: 99). Ali na njoj se nije moglo graditi moderno društvo.

Pre osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, Južni Sloveni nikada u istoriji nisu živeli u zajedničkoj državi, zato je njihovo „nacionalno buđenje” počelo decenijama pre ujedinjenja u zajedničku državu; povrh toga, u upravo završenom svetskom ratu borili su se kao pripadnici neprijateljskih vojski, na dve suprotstavljene strane fronta. U trojnom imenu zato su mnogi videli samo mehanizam, koji je podržavao nastojanja Srpske narodne radikalne stranke da se seljaci preobrazu u Srbe.

Kada je 1878. Srbija anektirala okruge Niš, Pirot i Vranje (sa stanovništvom koje je govorilo bugarski), srpske vlasti počele su, dakle, da od seljaka stvaraju Srbe. Činile su to tako što su menjale prezimena, i to s dodatkom srpskog sufiksa -ić umesto bugarskog -ov, sprovele agrarnu reformu i uvele srp-

ske škole, a crkvu podredile beogradskoj mitropoliji. Posledica je bila da su ljudi za manje od dvadeset godina zaboravili na bugarski identitet i počeli da se osećaju kao Srbi. Kada je Vasil Vodovozov 1894. godine posetio te predele, tamo nije video nikakav znak nacionalnog ili verskog nezadovoljstva, jer su se „nepomirljivi bugarski elementi, koji su inače predstavljali zanemarljiv deo stanovništva” ionako iselili; preostali Sloveni pomirili su se s činjenicom da su „Srbi” (Vodovozov, 1917: 76, 90).

Ovaj recept srpske vlasti pokušale su da primene i na stanovništvo Južne Srbije, kako se zvanično nazivala teritorija Makedonije, koju je Kraljevina Srbija osvojila posle balkanskih ratova i ponovo stekla posle završetka svetskog rata. Ali pomisao da su Srbi, za makedonsko stanovništvo više nije bila prihvatljiva. Bili su privrženi nacionalnom jedinstvu „što nije ništa čudno, jer je jugoslovenstvo bila ona ideja koja okuplja, ujedinjuje, smiruje strasti i podiže veru u budućnost naroda”, kao što je za vreme svog putovanja po Makedoniji uočio Fran Tućan. Tućanu je neko iz Kavadaraca objasnio da su Srbi, Hrvati i Slovenci „starci na izdisaju, dok se rađa snažan, moćan Jugoslovjanin (Tućan, 1920: 96).

U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca situaciju je dodatno komplikovala činjenica da su hrvatska i slovenačka nacionalna svest bile formirane još pre osnivanja nacionalne države troimenog naroda. Zbog protivljenja srpskoj hegemoniji, Hrvatska seljačka stranka i Slovenačka narodna stranka, uz Katoličku crkvu, radikalno su insistirale na znaku jednakosti između nacionalnosti i konfesije (vidi: Kovačić, Peršin, 2012: 157).

Korišćenje srpskih simbola i kulturnih obrazaca na komemoracijama u novoj nacionalnoj državi značilo je da se komemoracije u nacionalnoj državi „troimenog naroda” održavaju u slavu srpskih žrtava i patnji, a da su zanemaruje doprinos Hrvata i Slovenaca u osnivanju državne zajednice naroda trostrukog imena. Veličanje srpske mitologije kao državne mitologije troimenog naroda, koja je trebalo da bude kamen temeljac svetle budućnosti ujedinjenog naroda, postajalo je, sve s odredbama i duhom Vidovdanskog ustava, svakim danom sve veći kamen spoticanja.

Oni državljani Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca koji nisu mogli da se identifikuju s tim imenom, recimo Albanci, Mađari, Nemci, pa i Bošnjaci i Makedonci, bili su u još težem položaju. Naročito neprijatan bio je položaj državljana koji su bili građani muslimanske veroispovesti, to jest „Turci”.

CITIRANE REFERENCE

- [1] Billig, Michael, 1995, *Banal Nationalism*. London: Sage Publications.
- [2] Bogosavljević, Aleksa, 1897, *O Arnautima*. Niš: Štamparija Đorđa Đorđevića – Munca.
- [3] Bokovoy, Melissa, 2001, 'Scattered Graves, Ordered Cemeteries. Commemorating Serbia's Wars of National Liberation, 1912–1918.' V: *Staging the Past. The Politics of Commemoration in Habsburg Central Europe, 1848. to the Present*. Maria Bucur in Nancy M. Wingfield, ur. West Lafayette: Purdue University Press, str. 236–54.
- [4] Čorović, Vladimir, 1924, *Velika Srbija*. Beograd: Narodno delo.
- [5] Dabrowski, Patrice M., 2004, *Commemorations and Shaping of Modern Poland*. Bloomington: Indiana University Press.
- [6] Dulibić, Ante i dr., 1921, *Odvojeno mišljenje Jugoslovenskoga kluba o nacrtu Ustava predloženog od Ustavnog odbora*. Beograd.
- [7] Elgenius, Gabriella, 2007, The appeal of nationhood. National celebrations and commemorations. V: *Nationalism in a Global Era. The persistence of nations*. Mitchell Young, Eric Zuelow in Andreas Sturm, ur. London: Routledge, str. 77–92.
- [8] Dr. F. L., 1921, 'Važna naloga'. *Slovenec*, 25. junija, str. 1.
- [9] Gaberc, Vinko V., 1920, 'Vidov dan'. *Nova Doba*, 26. junija, str. 3.
- [10] Govekar, Fr., 1922, 'Če bi nas bil vzal hudič...'. *Slovenski Narod*, 28. junija, str. 1.
- [11] Hočevar, Makso, 1923, 'Dvignimo nacionalno vzgojo v šoli v pravo jugoslovansko smer'. *Učiteljski Tovariš*, 4. avgusta, str. 4.
- [12] Ilešič, Fran, 1919, 'Vidov dan', *Edinost*, 28. julija, str. II.
- [13] Jelenić, Đurđe, 1923, *Nova Srbija i Jugoslavija. Istorija nacionalnog oslobođenja i ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca od Kočine Krajine do Vidovdanskog ustava (1788–1921)*. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.
- [14] Jezernik, Božidar, 2011, *Divja Evropa*. Ljubljana: Slovenska matica.
- [15] Kazimirović, Vasa, 1990, *Nikola Pašić i njegovo doba 1845–1926. Knjiga druga*. Beograd: Nova Evropa.
- [16] Knaflič, Vladimir, 1912, *Jugoslovansko vprašanje. Politična razmišljanja o priliki balkanske vojne*. Ljubljana: L. Schwentner.
- [17] Komanova, Manica, 1934, *Naš Vidov dan. I. Slavnostna slika v proslavo Vidovega dne. II. Uedinjenje*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- [18] Korošec, Anton, Ante Pavelić in Svetozar Pribičević, 1918, 'Za popolno svobodo in ujedinenje SHS'. *Slovenec*, 21. oktobra, str. 1.
- [19] Kovačič Peršin, Peter, 2012, *Duh inkvizicije. Slovenski katolicizem med restavracijo in prenovu*. Ljubljana: Dvatisoč.
- [20] Kranjec, Silvo, 1927, *Zgodovina Srbov*. Prevalje: Družba sv. Mohorja.
- [21] Leskovec, Janko, 1918, 'Srbi in mi'. *Jugoslavija*, 18. decembra, str. 1–2.
- [22] Ij., 1923, 'Dva generala v Ljubljani', *Slovenec*, 24. oktobra, str. 3.
- [23] Lončar, Dragotin, 1921, *Politično življenje Slovencev (Od 4. januarja 1797. do 6. januarja 1919. leta)*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- [24] Lovšin, Franjo, 1921, 'Zgodovina v osnovnih šolah' *Učiteljski Tovariš*, 24. februarja, str. 2–3.
- [25] Luke, Timothy W., 2002, *Museum Politics. Power Plays at the Exhibition*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- [26] Nepotpisano, 1884, 'Nedavno, ko smo pisali'. *Slovenski Narod*, 28. junija, str. 1.
- [27] Nepotpisano, 1914 a, 'Prestolonaslednik nadvojvoda Franc Ferdinand in njegova soproga umorjena v Sarajevu'. *Slovenski Narod*, posebna izdaja, 28. junija, str. 1.

- [28] Nepotpisano, 1914 b, 'Danes dopoldne došla poročila „Slovenca„'. *Slovenec*, 30. junija, str. 2–3.
- [29] Nepotpisano, 1914 c, 'Živela Avstrija! Doli s Srbijo!', *Slovenec*, 27. julija, str. 1.
- [30] Nepotpisano, 1919 a, 'Vidov dan 28. junija'. *Slovenski Narod*, 7. junija, str. 1.
- [31] Nepotpisano, 1919 b, 'Vidov dan 1389–1914'. *Slovenski Narod*, 18. junija, str. 1.
- [32] Nepotpisano, 1919 c, 'Vidov dan'. *Ptujski list*, 22. junija, str. 1.
- [33] Nepotpisano, 1919 d, 'Vidov dan'. *Učiteljski Tovariš*, 25. junija, str. 3.
- [34] Nepotpisano, 1919 e, 'Vidov dan'. *Slovenski Gospodar*, 26. junija, str. 3.
- [35] Nepotpisano, 1919 f, 'Državni prazniki'. *Domoljub*, 4. decembra, str. 444.
- [36] Nepotpisano, 1919 g, 'Ob osvoboditvi in ujedinjenju.'. *Carniola*, str. 117–121.
- [37] Nepotpisano, 1920 a, 'Naša zastava'. *Nova Doba*, 22. junija, str. 1.
- [38] Nepotpisano, 1920 b, 'Po 525 letih'. *Slovenski Narod*, 7. julija, str. 1.
- [39] Nepotpisano, 1921 a, 'Iz Višnjegore'. *Slovenski Narod*, 15. junija, str. 3.
- [40] Nepotpisano, 1921 b, 'Praznovanje Vidovega dne'. *Slovenski Narod*, 26. junija, str. 3.
- [41] Nepotpisano, 1921 c, 'Državen in naroden praznik'. *Slovenski Narod*, 26. junija, str. 3.
- [42] Nepotpisano, 1921 d, 'Ustava sprejeta'. *Jutro*, 28. junija, str. 1.
- [43] Nepotpisano, 1921 e, 'Predavanje g. univ. profesorja dr. Radojčiča o kosovski bitki'. *Jutro*, 30. junija, str. 3.
- [44] Nepotpisano, 1921 f, 'Kako se vzgaja narod'. *Slovenski Narod*, 14. julija, str. 2.
- [45] Nepotpisano, 1921 g, 'Iz Št. Jurja ob Taboru'. *Nova Doba*, 14. julija, str. 3.
- [46] Nepotpisano, 1922 a, 'Vidovdan'. *Slovenec*, 27. junija, str. 1.
- [47] Nepotpisano, 1922 b, 'Narodi običajno slavijo dneve sreče'. *Slovenski Narod*, 28. junija, str. 1.
- [48] Nepotpisano, 1923 a, 'Pašičev kandidatski govor'. *Jutro*, 16. februarja, str. 2.
- [49] Nepotpisano, 1923 b, 'Po zgodovinskem prazniku'. *Slovenski Narod*, 1. julija, str. 1.
- [50] Nepotpisano, 1923 c, 'Tudi Stojan Protič?', *Slovenski Narod*, 10. julija, str. 3.
- [51] Nepotpisano, 1923 d, 'V imenu prave civilizacije'. *Edinost*, 17. oktobra, str. 1.
- [52] Nepotpisano, 1924 a, 'Pričetek šolskega leta'. *Jutro*, 27. aprila, str. 4.
- [53] Nepotpisano, 1924 b, 'Kaj je z velesrbstvom?', *Slovenski Narod*, 30. aprila, str. 1.
- [54] Nepotpisano, 1924 c, 'Ginljiv jugoslovenski patriotizem'. *Slovenec*, 2. julija, str. 2.
- [55] Nepotpisano, 1924 d, 'Zagorje ob Savi'. *Jutro*, 4. julija, str. 3.
- [56] Nepotpisano, 1924 e, 'Nacionalizem'. *Slovenec*, 4. julija, str. 1.
- [57] Nepotpisano, 1924 f, 'Poljanska dolina'. *Domovina*, 8. avgusta, str. 3.
- [58] Nepotpisano, 1925 a, 'Vidovdan ni le praznovanje obletnice'. *Jutro*, 28. junija, str. 1.
- [59] Nepotpisano, 1925 b, 'Simbol edinstva'. *Slovenski Narod*, 28. junija, str. 1.
- [60] Nepotpisano, 1929, 'Državni prazniki'. *Slovenski Gospodar*, 9. oktobra, str. 2.
- [61] Nepotpisano, 1930, 'Po vidovdanskih proslavah'. *Učiteljski Tovariš*, 3. julija, str. 1.
- [62] Nepotpisano, 1932 a, 'Praznik narodne prosvete na Vidov dan'. *Jutro*, 25. junija, str. 4.
- [63] Nepotpisano, 1932 b, 'Proslava Vidovega dne'. *Slovenski Narod*, 30. junija, str. 2.
- [64] Nepotpisano, 1932 c, 'Vidovdanski kresovi'. *Jutro*, 1. julija, str. 2.
- [65] Nepotpisano, 1932 d, 'Žužemberk'. *Slovenec*, 6. julija, str. 3.
- [66] Nepotpisano, 1934 a, 'Svetosavska tradicija'. *Jutro*, 27. januarja, str. 1.
- [67] Nepotpisano, 1934 b, 'Nekaj, kar smo zelo pogrešali'. *Učiteljski Tovariš*, 27. marca, str. 3.
- [68] Nikola, knjaz, 1876, 'Črnogorcem'. *Slovenski Narod*, 14. julija, str. 2.
- [69] Nikolajević, Dušan S., 1939, *Na Vidovdan 1939*. Beograd: Državna štamparija.
- [70] Odbor za prenos kosti vidovdanskih herojev, 1920, 'Narodu Srbov, Hrvatov in Slovencev'. *Edinost*, 7. marca, str. 1.
- [71] Popović, Miodrag, 2007, *Vidovdan i časni krst*. Beograd: Biblioteka XX vek.

- [72] Saleški, Fr. S., 1919, 'Vidov dan (Govoril v dramskem gledališču 28. jun. t. 1.)'. *Slovenec*, 29. junija, str. 1–2.
- [73] Suppan, Arnold, 2003, 'Yugoslavism versus Serbian, Croatian, and Slovene Nationalism.' V: *Yugoslavia and Its Historians. Understanding the Balkan Wars of the 1990 s.* Norman M. Naimark in Holly Case, ur. Stanford: Stanford University Press, str. 116–39.
- [74] Trumbić, Ante, 1923, *Dvije politike. Pašić-Trumbić o ujedinjenju Srba, Hrvata i Slovenaca*. Zagreb: Tisak „Tipografija”.
- [75] Tučan, Fran, 1920, *Po Makedoniji*. Zagreb: Hrvatska tiskarna.
- [76] u–
1924, 'Slovo ravnatelja Dimnika od svojih učencev'. *Jutro*, 1. julija, str. 4.
- [77] u–
1924, 'Vidovdanska slavnost na I. mestni deški osnovni šoli'. *Jutro*, 1. julija, str. 4.
- [78] Ušeničnik, Aleš, 1914, 'Jugoslovansko vprašanje'. *Slovenec*, 24. junija, str. 1.
- [79] Vivian, Bradford, 2010, *Public Forgetting. The Rhetoric and Politics of Beginning Again*. University Park: The Pennsylvania State University Press.
- [80] Vodovozov, Vasil, 1917, *Na Balkanah*. Petrograd: Ogni.
- [81] Vosnjak, Bogumil, 1916, *Jugoslav Nationalism. Three Lectures*. London: Polsue Limited.
- [82] Zirojević, Olga, 2002, 'Kosovo u kolektivnom pamćenju'. V: *Srpska strana rata, I. deo*. Nebojša Popov, ur. Beograd: Samizdat B 92, str. 234–64.
- [83] Zrnić, L., 1927, *Vidovdanski ustav i preuređenje države i društva*. Beograd: Štamparija „Sv. Sava”.
- [84] Županič, Niko, 1922, 'Alfred Lloyd Hardy in Jugosloveni'. *Slovenski Narod*, 19. julija, str. 1–2.
- [85] Županič, Niko, 1917, 'Kosovo'. (*Krfski*) *Zabavnik*, 15. jula, str. 8–11.

Božidar JEZERNIK

ST. VITUS DAY: A CONFLICTING NATIONAL HOLIDAY

Summary

National holidays play an important role in the formation of common memories of the past, as they are the very sign that marks historical events and figures that must be known to all citizens, thereby establishing the symbolic unity of all the members of the nation. The holidays of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes emphasized the national unity of the 'three tribes', and St. Vitus' Day was thus added to the otherwise short list.

At the beginning of December 1919, the Minister of the Interior of the newly formed national state of the 'nation with three names' declared three new national holidays: 1 December as the 'day of the unification of our „nation with three names”'; St. Peter's Day on 12 July as the birthday of King Peter I.; and St. Vitus' Day on 28 June as a 'day of commemoration for those who had died fighting for the faith and the homeland.'

Among the new national holidays, St. Vitus' Day held the most emotional and shocking historical memory. St. Vitus' Day had long been considered to be a particularly fateful day in Serbian history: in 1389, it had been the day on which the fateful Battle of Kosovo had taken place; in 1914, in Sarajevo, Gavrilo Princip had assassinated the heir to the Austro-Hungarian throne, Franz Ferdinand, and his wife, which had led to the First World War; in 1919,

the Treaty of Versailles was signed; and on 28 June 1921, King Alexander I had promulgated the new constitution of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, known later as the Constitution of St. Vitus' Day. In the years between the two World Wars, tens of thousands of St. Vitus' Day celebrations were held throughout the Kingdom, with King Alexander himself attending numerous ceremonies.

The Muslim religious community was excluded for most of the time. In 1923, the State Minister of Religion, Dr. Vojislav Janić, issued an edict in accordance with which Muslims were not obligated to perform 'any sort of prayers in their mosques (Turkish churches), but need only to close their stores and not send their children to school' on the 24 May holiday of St. Cyril and Methodius and on St. Vitus' Day, as Muslims cannot hold requiems for non-Muslims.

In the period before the World War, the Kingdom of Serbia had participated in two Balkan Wars (1912 and 1913), emerging victorious from both and nearly doubling its territory (from a surface area of 48,000 km² to a surface area of 87,000 km²), so that it encompassed a good third of the later established Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Of even greater value than the territorial gains, however, was the 'satisfaction that the entire nation felt having, after more than 500 years, finally avenged Kosovo and freed the last Serb from Turkish rule'.

Its success in the Balkan Wars and its glorious victory in the World War greatly improved the reputation of the Kingdom of Serbia among the Slavic population of southern Austria-Hungary; they saw in it a hope for attaining their national freedom.

As the unification of the 'nation with three names' was predominantly the result of Serbian heroism and selflessness, it was somehow logical for Serbs to contribute their symbolic national holiday, which was to support 'our developing unified Yugoslav, i. e. Serbian, Croatian and Slovene, national consciousness'.

The establishment of the nation state of the 'nation with three names' raised the question of the identity of the citizens. The first obstacle on this path was represented by the very name of the unified nation. Two points of view were formed on this subject. The Serbian government, headed by Nikola Pašić, supported the view that the countries of the former Austria-Hungarian Empire had been annexed to the Kingdom of Serbia, just as six *nahiyas* had been annexed during the time of Prince Miloš, the Province of Niš in 1878 and Old Serbia and South Serbia (Vardar Macedonia) in 1913.

According to this view, the new country was to be named Serbia (, 'because the Serbian tribe is the strongest and had fought for freedom for centuries, finally emerging victorious through the help of its allies, which led to the unification of all three tribes'. Still others wanted to use the name Yugoslavia and refused to adopt the name of the 'big brother' as their own, and thus the new nation state received its triple name.

The first constitution of the unified state, passed on St. Vitus' Day in 1921, adopted the triple name of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. With it, the 'unification of all three Yugoslav tribes into a unified state entity' gained its legal foundations, and 'Serbian-Croatian-Slovene' was declared as its official language.

When the first Southern Slav nation-state was established, nobody spoke Serbo-Croatian-Slovene language, and the leading political parties had not strived to make Yugoslavs, but Slovenes, Croats and Serbs.

Supporters of the national unity of the 'nation with three names' welcomed the adoption of the constitution enthusiastically. Upon its adoption, the daily *Jutro* reported enthusiastically that with it, St. Vitus' Day, for the first time, appeared as 'a milestone marking an important period in the lives of the Yugoslav people': 'Today, the Kosovo St. Vitus' Day of 1389 is avenged and the Sarajevo St. Vitus' Day of 1914 is rewarded'.

The triple name of the newly formed state was therefore adopted as a compromise, one the political opposition was unwilling to accept, saying that the St. Vitus' Day Constitution

established Serbian hegemony within the nation-state. In his speech at the National Assembly on 7 June 1923, Ante Trumbić expressed his opinion that 'a special concept of the national unity of S-C-S' has formed within the state of the 'nation with three names' 'with the political aim and principle of the state being governed by the majority, which the minority must obey'. In practice, this meant: 'Because Serbs constitute the majority, they must run the state, and Croats and Slovenes, as the minority, must submit.'

The political opposition therefore saw the St. Vitus' Day Constitution in an entirely different light. For the *Slovenec*, the adoption of a constitution that did not recognize the national individuality of Slovenes, was a day of national tragedy:

On St. Vitus' Day in 1389, Serbs lost their freedom on the Plain of Kosovo. On St. Vitus' Day in 1921, Slovenes and Croats lost their freedom in Belgrade. There is now all the more reason for all three tribes to celebrate St. Vitus' Day.

In France, in the process of creating the nation-state, they turned—in a famous phrase of Eugene Weber—'peasants into Frenchmen.'

When, in 1866, Italy was unified less than 2.5% of the population used Italian as their first language, the vast majority employing a wide range of dialects. This accounts for Massimo d'Azeglio's call at the time of Unification: 'Ora che l'Italia č fatta, bisogna pensare a fare gl'Italiani!' ('We have made Italy, now we have to make Italians!').

By the contrast, in the nation-state of Southern Slavs the respective (national) elites continued to regard the peasants as Slovenes, Serbs, and Croats.

Because creating citizens is, 'to a significant degree, a process of institutionally organized impersonation', it was necessary to invent historical events and figures which best represented the 'imagined community' as the result of long-standing historical efforts. In the 'nation with three names,' the St. Vitus' Day mythology became such a symbol and was given the task of strengthening social and cultural cohesion through its semantic content and its interpretation. After the bloody Great War, the people, veteran groups and the nation-state of the 'nation with three names' tried to interpret both the people's heroism and their sacrifice through the images and symbols of the Kosovo myth.

The formation of memories of the 'common' past of the members of the imagined community of the historical events and figures that led to its formation, is an important connecting element. The very selection of the events and personalities that were important for the formation of the common past was closely connected to forgetting, as public forgetting promotes or enacts a dramatically new communal perspective on the past in which former works, words, and deeds undergo radical alteration, losing their previous meaning and authority. This means that the villains of yesterday can become the heroes of today, and the heroes of yesterday can turn out to be the villains of today.

The most illustrative example of such a dramatically changed view of the past after 1918 is the image of the Serbian hero, Gavrilo Princip (1894–1918), who was labelled unanimously by Slovene press after the Sarajevo assassination on 28 June 1914 as a criminal who had 'lost all reason and human feeling'. At the condolence ceremony organized by the Slovene People's Party in Ljubljana on 5 July 1914, the Provincial Governor of Carniola of the time, Dr. Ivan Šušteršič, said that 'the heavy fist of the Slovene soldier, the Slovene lad will crush the skull of the megalomaniac Serb'. The governor's view was evidently shared by a great majority of the population. After mobilization was ordered, the *Slovenec* reported about 'our nation's tremendous enthusiasm for war.' The enlisted had arrived at the meeting point 'happy and ready for battle.'

After the end of the Great War and the defeat of the Central Powers, the Sarajevo assassination grew from a crime into an act of heroism not only in Serbia but throughout the state of the 'nation with three names,' and Gavrilo Princip and his collaborators became 'St. Vi-

tus' Day Heroes.' The beginning of 1920 saw the formation of the Committee for the Return of the Bones of the St. Vitus' Day Heroes, which set itself the task of returning the mortal remains of Princip and his colleagues to Sarajevo and bury them ceremoniously with the highest honours.

The exaltation of the St. Vitus' Day assassins into heroes was not accepted with the same enthusiasm by all.

With the commemorative ceremonies on national holidays, the ruling elite endeavours to shape the symbolic vocabulary of the nation; this process is termed by Dabrowski 'symbolic integration'. The goal of the commemorations on St. Vitus' Day anniversaries was therefore the symbolic integration of the members of the 'nation with three names.' To the greatest extent possible, the symbolic integration of the 'nation with three names' drew on the rich treasury of Serbian historical mythology, which, in practice, meant that the public commemorations glorified the Serbian view of the past and disparaged the Slovene (and Croatian) view of the past, thereby exalting Serbs above their 'equal brothers,' Slovenes and Croats; members of national minorities felt even more underprivileged.

In the state of the 'nation with three names,' St. Vitus' Day mythology was given an important national task: to connect the new national citizens into an imagined community. Its contents and their interpretation were to strengthen the social and cultural cohesion of the citizens and encourage them to sacrifice themselves for the common goals. St. Vitus' Day mythology, established by Prince Bishop Petar Petrović Njegoš and perfected by Prince Nikola, was a product of the pre-modern age. The sacrifice of the individual for the community was concordant with tribal society ethics, and it was also possible to address the people on the basis of these ethics during the times of expansionist nationalism, when people were still able to believe 'that every year on St. Vitus' Day, the Sitnica, the Morava and the Drina run bloody and that this will continue until Kosovo has been avenged and until the shackles of slavery have been completely removed'. But it was not possible to build a modern society on it.

Prior to the establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, South Slavs had never before in history lived in a common state, and thus its 'national awakening' had begun decades before the unification into a nation state; on top of that, they had fought in the Great War that had just ended as members of opposing armies on opposing sides of the front. Therefore, the triple name was perceived by many as a mechanism supporting the efforts of the nationalist Serbian Radical Party to turn peasants into Serbs.

The use of Serbian symbols and cultural forms in commemorations in the new nation-state meant that the commemorations in the state of the 'nation with three names' glorified the Serbian sacrifices and suffering, but denied the contribution of Croats and Slovenes to the establishment of the state community. Together with the provisions and spirit of the St. Vitus' Day Constitution, the glorification of Serbian mythology as the national mythology of the 'nation with three names,' which was meant to be the foundation stone for the bright future of the unified nation, became more and more of a stumbling stone with each passing day.

The situation was additionally complicated in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes by the fact that the Croatian and the Slovene national consciousness had been shaped before the establishment of the nation-state of the 'nation with three names.' In opposition to the Serbian hegemony, the Catholic Church radically insisted on the equation of nationality and religious affiliation (see Kovačič Peršin 2012: 157).

The citizens of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes who were unable to identify with the name, such as Albanians, Hungarians, Germans, as well as Bosniaks and Macedonians, were in an even worse position. The position of citizens belonging to the Muslim faith, i. e. 'Turks,' was particularly untenable.